

РОЗДІЛ 3

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СТУПЕНЕВОГО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

УДК 74.268

В.В. Бартюк, В.О. Подоляк
м. Вінниця, Україна

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ ПТНЗ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Постановка проблеми. На початку третього тисячоліття освіта є основою формування людського капіталу, запорукою майбутнього кожної держави. Вона є найбільш людиномісткою сферою суспільства, визначальним чинником його політичної, соціально-економічної, культурної і наукової організації. Нині перед професійно-технічними навчальними закладами (ПТНЗ) постали завдання виховання вільної, творчої, освіченої, культурної, економічно грамотної й активної особистості. Важлива роль у їхній реалізації належить професійній підготовці учнів у ПТНЗ, де закладаються ґрунтовні та міцні знання майбутніх фахівців, формується їхній світогляд і переконання, готовність до творчої трудової діяльності. Орієнтація на досягнення оптимального кінцевого результату навчання об'єктивно пов'язана з розвитком освіти на основі нових концепцій, запровадженням сучасних технологій навчання, новітніх науково-методичних досягнень [5].

Професійна спрямованість економічних знань учнів ПТНЗ у процесі професійної підготовки забезпечить не лише істотне підвищення теоретичної та практичної підготовки, а й створить сприятливі умови для досягнення учнями високого рівня знань, умінь і навичок.

Завдання професійно-технічного навчального закладу — розвивати життєві компетентності, які являють собою життєвий досвід особистості, необхідний для вирішення життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального проекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підготовки молоді до трудової діяльності висвітлювалися в роботах [2; 3; 4; 6; 7; 8] М. Горлача, В. Терес, Г. Левченко, М. Тименко, О. Процишина, О. Шпак. Цій проблемі присвячено також роботи педагогічних колективів вищих і загальноосвітніх закладів. Розвиваючи і збагачуючи проблему економічної освіти і виховання учнівської молоді в умовах розвитку ринкових економічних відносин, вчені С. Вовканич, А. Вихрущ, В. Мадзігон, І. Прокопенко, В. Сидоренко, Г. Левченко, М. Ярмаченко та інші розробили нові підходи до організації економічної освіти через систему трудової підготовки [7].

Автори розглядають низку науково-методичних питань, пов'язаних з формуванням наукових і професійних понять, – проблемність викладу матеріалу, організація самостійної активної діяльності учнів, розвиток мислення, застосування та поглиблення знань на практиці, урізноманітнення форм і методів навчальної роботи.

Водночас залишається нерозробленим одне з головних питань – педагогічні умови формування економічних знань учнів ПТНЗ у процесі професійної підготовки. Частково ці завдання відображено і в чинних навчальних планах, програмах і підручниках, що не встигають модифікуватись у зв'язку з науково-технічним прогресом і швидкими змінами суспільно-економічних відносин.

Метою статті є теоретичне узагальнення педагогічних умов формування економічних знань учнів ПТНЗ у процесі професійної підготовки, з урахуванням яких підвищиться рівень знань і вмінь учнів ПТНЗ та їх конкурентоспроможність на ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. На нинішньому етапі докорінних перетворень в економіці нашої країни у фахівця, на нашу думку, не вистачає: економічних знань і управлінської культури; вміння працювати з людьми; орієнтуватися в нестандартних ситуаціях.

Економічну підготовку варто розглядати як важливий і невід'ємний елемент професійної освіти. Розвиток економічно-освітніх процесів має здійснюватися відповідно до економіки країни. У зв'язку з цим виникає необхідність поліпшення економічної підготовки майбутніх фахівців шляхом створення нових технологій навчання, його змісту, оновлення планів, програм, посібників, підручників.

Ми вважаємо, що для того, щоб успішно формувати у молоді основи економічного мислення, творчого пошуку і засвоєння знань з економіки, необхідних у сучасних умовах, необхідно постійно поліпшувати сам навчальний процес у ПТНЗ. Без економічних знань, без вміння грамотно думати і діяти не може бути сучасного працівника.

Навчання майбутніх фахівців повинно ґрунтуватися на оволодінні знаннями, які дають змогу вирішувати не тільки виробничі, а й організаційні, економічні, розпорядчі питання діяльності. Економічна підготовка розглядається як вироблення чіткого уявлення про наукові закономірності в розвитку економіки; особливості ринкових відносин; систему освітніх і виховних заходів, які формують особистість учня, його економічне мислення.

Серед різноманітних методів навчання швачок, як свідчать наші дослідження, застосовується група методів, які сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, а саме: ділові ігри й ситуації, вирішення підприємницьких завдань, тематичні дискусії тощо. Характерною рисою активних методів навчання є високий рівень сумісної взаємопов'язувальної діяльності майстра, викладача, учня, а також заохочення учнів, які мають низьку успішність.

Застосування інтерактивних технологій навчання дає можливість розглянути безліч проблем практичної діяльності, які не мають однозначного вирішення, що також сприяє формуванню власної позиції в учнів, розвитку критичного мислення, вміння працювати самостійно.

Увесь процес навчальної діяльності при цьому проходить на позитивному емоційному фоні, що забезпечує підвищення ефективності співробітництва викладача та учнів. При цьому викладач, проводячи заняття, стає не тільки джерелом інформації, скільки організатором усієї роботи, спрямовує її в потрібне русло, створює сприятливий психологічний клімат у групі, коректує помилки. Роль викладача особливо зростає, коли учні працюють в умовах ігрових моделей навчання. Це допомагає їм творчо підходити до процесу навчання взагалі, сприяє розвитку вміння зіставляти альтернативні рішення, бачити неординарні способи розв'язання проблем [1].

Професійна підготовка повинна давати учням лише такі знання, яких потребує сучасна техніка і технологія. Тому уже в початковий період навчання при виконанні операцій різної складності, слід надавати учням інформацію про механізовані способи обробки тканин. Шляхом застосування різних пристосувань, виготовлених майстром, наочно демонструвати і формувати в учнів бажання виконати роботу більш економічними способами з меншими затратами робочого часу і матеріалу.

Ядром професійної підготовки є виробниче навчання - основний різновид педагогічної діяльності, у ході якої на основі з'єднання навчання з продуктивною працею, виховання стійкої потреби до праці і розвитку творчої активності в учнів формуються знання, уміння і навички, що забезпечують здатність і готовність до здійснення конкретної професійної діяльності визначеного рівня кваліфікації. У виробничому навчанні конкретизуються і на практиці реалізуються всі знання, уміння і навички, отримані учнями при вивченні інших навчальних предметів, що визначає особливе місце і роль виробничого навчання в загальній структурі навчально-виховного процесу в професійно-технічних навчальних закладах.

Для розуміння специфіки професійної підготовки істотне значення має розмежування понять виробничого навчання і продуктивної праці. У першому наближенні під продуктивним, чи корисним, розуміється праця в сфері матеріального виробництва, що створює споживчі цінності. Тому, хоча учні в ході навчання, навіть здійснюваного у виробничих умовах, опановують визначеним різновидом продуктивної праці, їхня діяльність є навчальною. Справді продуктивна праця з'єднується з виробничим навчанням у тій мірі, у якій вихованці профтехучилищ беруть участь у створенні матеріальних благ, реальної продукції. Тільки при цій умові їхня навчально-виробнича діяльність набуває економічного значення і виступає як складова частина сукупної суспільної праці.

Виробниче навчання за своєю суттю є практичним. Однак у силу того, що в праці людина виявляє себе в єдності фізичних, інтелектуальних сил, процес навчання включає дві сторони: цілеспрямоване перетворення морфологічної і психічної організації індивіда шляхом освоєння тих чи інших видів трудової діяльності й інтелектуальний розвиток на основі формування визначеного запасу знань. Навчання у тому числі практичне, містить у собі інтелектуальні моменти (свідома постановка учнем цілей навчальної діяльності, самоврядування і самоконтроль за їхнім здійсненням), що в умовах двох процесів - індивідуалізації і колективізації навчання - здобувають вирішальне значення.

Виробниче навчання значно більше, ніж теоретичне, залежить від матеріально-технічних засобів, умов і форм організації, тому що останні повинні бути адекватні засобам і умовам праці робітника. Професійна підготовка здійснюється як у власне навчальних (у майстернях), так і у виробничих умовах. У першому випадку мова йде про дидактичне моделювання освоєваної учнями професійної діяльності, а в другому - про способи включення навчального процесу у виробничий. У залежності від специфіки професії моделювання конкретної трудової діяльності варіюється від простого, максимально наближеного до реальності її відтворення в навчальних закладах до розробки і застосування цілого комплексу технічних засобів навчання (тренажерів, пошукових, діагностичних, автоматизованих систем і т.п.).

У сучасних умовах значно зростає роль майстра в професійному навчанні учнів, яка полягає перш за все в тому, щоб передати своїм вихованцям ті знання, навички і вміння, якими він сам володіє. Відомо, що майстер повинен уміти визначати і відбирати найбільш раціональні прийоми роботи, заохочувати учнів до їх вивчення, проводити змагання між ланками і бригадами за втілення в навчальній і трудовій процеси раціональних методів і прийомів праці, що допомагає значному підвищенню пізнавальної активності учнів, згуртованості колективу на основі творчого підходу до справи.

Для досягнення поставленої мети на базі Вінницького ВПУ №7 проводився педагогічний експеримент, що передбачав перевірку педагогічних умов, які сприяли б успішному формуванню економічних знань учнів з професії «Швачка. Кравець», а також вивчення динаміки формування економічних знань, дослідження якісних змін в усвідомленні економічних знань учнями.

Реалізація визначених нами педагогічних умов передбачала створення й апробацію, крім вище зазначених методик, такі методики, як використання ситуаційних вправ, навчальних ігор, розв'язання проблемних задач.

На основі експериментальної перевірки запропонованих педагогічних умов розроблено модель процесу формування економічних знань учнів, яка подана на рис. 1.

Впроваджена в практику роботи дана модель має три основні блоки: цільовий, діяльнісний та оцінювально-результативний. Вихідним компонентом моделі є мета діяльності, яка полягає в озброєнні учнів профільних класів міцними економічними знаннями, адаптація їх до умов навчання у вищій школі. Наявність у моделі двох суб'єктів вказує на те, що поза їх взаємодією формування економічних знань неможливе.

На завершення експериментальної роботи були одержані позитивні зрушення щодо формування економічних знань в учнів експериментальної групи у вигляді зміни нестійких інтересів до здобуття економічних знань у стійкі; збільшення обсягу економічних знань; рівня засвоєння економічних понять; оволодіння учнями традиційними і сучасними розумовими

операціями; прояву економічних вмінь та якостей економічних знань; розширення творчих можливостей учнів тощо.

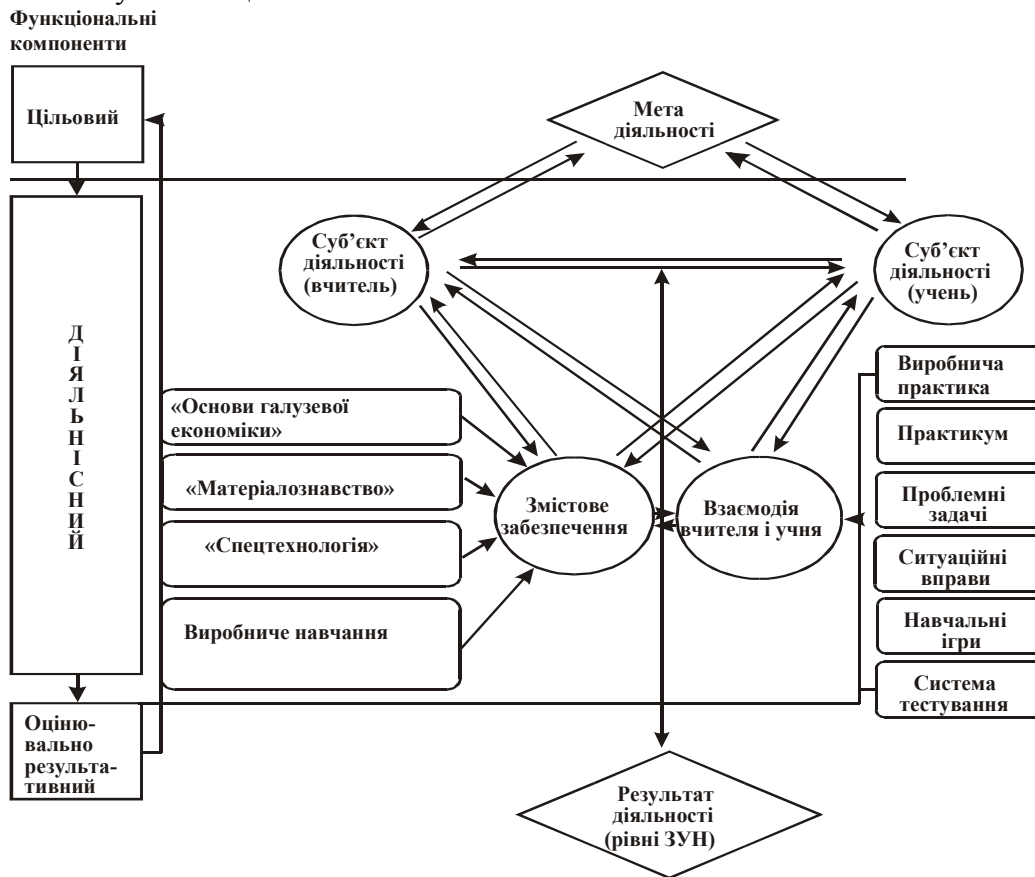


Рис. 1. Модель процесу формування економічних знань учнів

Висновки. Теоретичний аналіз проблеми та одержані результати науково-експериментальної роботи дозволяють зробити такі висновки:

1. Формування економічних знань учнів ПТНЗ у процесі професійної підготовки – це процес, який відбувається поетапно, з урахуванням складності понять, що зростає з обсягом знань, індивідуальних особливостей учнів, їх готовності до сприйняття і засвоєння економічної інформації, мотивації їхньої розумової діяльності та у зв'язку з обраною професією.

2. Процес формування економічних знань включає три етапи, які логічно пов'язані між собою: цільовий, де вихідним компонентом є мета процесу; діяльнісний, який вказує на наявність двох суб'єктів діяльності (вчителя й учня), поза їх взаємодією формування економічних знань неможливе; оцінювально-результативний – діагностика рівнів сформованості цих знань.

3. Формування економічних знань учнів ПТНЗ у процесі професійної підготовки залежить від реалізації таких педагогічних умов, як змістове забезпечення процесу формування економічних знань учнів; матеріально-технічна база ПТНЗ; взаємодія вчителя й учнів у процесі формування економічних знань учнів ПТНЗ у процесі професійної підготовки; використання системи тестового контролю, як засобу управління формуванням економічних знань учнів.

4. Можливості професійного навчання і його результативність у підвищенні рівня сформованості економічних знань значно зростають, якщо в процесі навчання використовуються такі методики: виконання ситуаційних вправ, навчальних ігор, розв'язання проблемних задач, які дозволяють усвідомити учням ПТНЗ роль економічних знань у житті й подальшій професійній діяльності.

5. Вивчення питань, пов'язаних із професійною підготовкою учнів, у різних спеціальних предметах навчального плану і здійснення на цій основі міжпредметних зв'язків у навчанні є педагогічною умовою активізації навчальної діяльності учнів на уроках теоретичного

навчання. Професійна і практична спрямованість навчання, взаємозв'язок теоретичного і виробничого навчання сприяють формуванню в учнів теоретико-практичної системи знань з обраної професії.

6. Особливо ефективно формування економічних знань відбувається при вивченні загальних науково-технічних основ техніки і технології виробництва, основних принципів побудови технологічного процесу, конкретних видів робіт і окремих (чи комплексу) операцій освоєної професії, вивчення проблемних питань економічного і соціального розвитку країни.

7. Основними педагогічними умовами активізації в процесі виробничого навчання є: створення орієнтованої основи дії; розвиток технічного мислення; критичний аналіз учнями власної діяльності; вивчення досвіду передовиків, новаторів і раціоналізаторів; активне включення учнів у роботу в передових бригадах; вибір найбільш ефективних методів, методичних прийомів, організаційних форм і засобів навчання; формування в навичок самоконтролю в учнів; диференційований підхід до учнів тощо.

8. Особливості структури й організації навчально-виховного процесу в професійній школі, насамперед наявність матеріально-технічної бази виробничого навчання, створюють реальну можливість для перетворення продуктивної праці в дійсну першооснову відтворення в підростаючому поколінні сутнісних сил особистості, формованих не тільки для праці, але і безпосередньо в самому процесі праці.

Література:

1. Бібліотека онлайн [Електронний ресурс] / Г.О. Ковальчук Активізація навчання в економічній освіті: метод. пос., К., 2003. – Режим доступу: <http://www.readbookz.com/books/220.html>
2. Вачевський М.В. Підготовка молоді до самостійної трудової діяльності в умовах ринкової економіки // Молодь і ринок. – 2003. - №.4 (6). – С.13-18.
3. Горлач М.І. Економічна освіта і виховання учнів. - К.: Радянська школа, 1989. – 256с.
4. Горяня Н.П. Удосконалення методики проведення уроків виробничого навчання. – Ватутінське ПТУ №2: Ватутіне, 2004. - 21с.
5. Мельник М.В. Формування професійних знань учнів професійних училищ у процесі позаурочної роботи з природничо-математичних дисциплін: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 / Вінницький держ. педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського. - Вінниця, 2005.
6. Новак О.І., Вачевський М.В., Тименко М.П. Економічне виховання як основа формування готовності учнівської молоді до самостійної трудової діяльності. - К.: Інститут педагогіки АПН України, 1997. – 178с.
7. Тименко М.П., Вачевський М.В., Мадзігон В.М. Формування готовності учнівської молоді до самостійної трудової діяльності. - К.: НДІ педагогіки АПН, 1982. – 231с.
8. Шпак О. Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти. К: Четверта хвиля, 2000. - 352 с.

У даній статті висвітлено педагогічні умови формування економічних знань учнів ПТНЗ у процесі професійної підготовки, з урахуванням яких підвищується рівень знань і вмінь учнів ПТНЗ та їх конкурентоспроможність на ринку праці.

Ключові слова: педагогічні умови, економічні знання, ПТНЗ, професійна підготовка.

В данной статье отражены педагогические условия формирования экономических знаний учащихся ПТУ в процессе профессиональной подготовки, с учетом которых повысится уровень знаний и умений учащихся ПТУ и их конкурентоспособность на рынке труда.

Ключевые слова: педагогические условия, экономические знания, ПТУ, профессиональная подготовка.

This article highlights the pedagogical conditions of economic knowledge vocational students in the process of training, taking into account that increase knowledge and skills of vocational students and their competitiveness in the labor market.

Keywords: pedagogical conditions, economic knowledge, vocational schools, professional training.